

CUPRINS

I	Sărăcuții mamei	5
II	Maica Aegidia	12
III	Furtuna cea mare	24
IV	Primăvară	31
V	Ani de tinerețe	50
VI	Ispita	69
VII	Zbuciumare	84
VIII	Datoria.....	95
IX	Inima, săraca	107
X	Cine ce poate	127
XI	Altă lume	151
XII	Două porunci	165
XIII	Datorii vechi	182
XIV	Rostul lui Bandi	206
XV	Isprăvile lui Trică.....	225
XVI	Greul vieții	245
XVII	Birtul de la Sărărie	270
XVIII	Blestemul casei	292
XIX	Verboncul	303
XX	Norocul casei	351
XXI	Pace și liniște	374
	Cronologia vieții și a operei	391
	Repere istorico-literare	396

I

SĂRĂCUȚII MAMEI

Arămas Mara, săraca, văduvă cu doi copii, sărăcuții de ei, dar era tânără și voinică și harnică și Dumnezeu a mai lăsat să aibă și noroc.

Nu-i vorba, Bârzovanu, răposatul, era, când a fost, mai mult cârpaci decât cizmar și ședea mai bucuros la birt decât acasă; tot li-au mai rămas însă copiilor vreo două sute de pruni pe lunca Murășului, viuța din dealul despre Păuliș și casa, pe care muma lor o căpătase de zestre. Apoi, mare lucru pentru o precupeață, Radna e Radna, Lipova e numai aci peste Murăș, iar la Arad te duci în două ceasuri.

Marți dimineața Mara și scoate șatra și coșurile pline în piața de pe țârmurele drept al Murășului, unde se adună la târg de săptămână murășenii până de pe la Sovârșin și Soboteliu și podgoreni până de pe la Cuvin. Joi dimineața ea trece Murășul și întinde șatra pe țârmurele stâng, unde se adună bănățenii până de pe la Făget, Căpălnaș și Sân-Miclăuș. Vineri noaptea, după cântatul cocoșilor, ea pleacă la Arad, ca ziua s-o

prindă cu șatra întinsă în piața cea mare, unde lumea se adună din șapte ținuturi.

Dar lucrul cel mare e că Mara nu-ți iese niciodată cu gol în cale; vinde ce poate și cumpără ce găsește; duce de la Radna ceea ce nu găsești la Lipova ori la Arad și aduce de la Arad ceea ce nu găsești la Radna ori la Lipova. Lucrul de căpetenie e pentru dânsa ca să nu mai aducă ce a dus și vinde mai bucuros cu câștig puțin decât ca să-i „clocească” marfa.

Numai în zilele de Sfântă Mărie se întoarce Mara cu coșurile deșerte la casa ei.

Sus, pe coasta unui deal de la dreapta Murășului, e mânăstirea minoriților, vestita Maria Radna. Din turnurile bisericii mari și frumoase se văd pe Murăș la deal ruinele acoperite cu mușchi ale cetății de la Șoimoș; în fața bisericii se întinde Radna cea frumoasă și peste Murăș e Lipova cu turnul sclipicios și plin de zorzoane ale bisericii românești, iar pe Murăș la vale se întinde șesul cel nesfârșit al Țării Ungurești. Mara însă le trece toate cu vederea: pentru dânsa nu e decât un loc larg în fața mânăstirii, unde se adună lumea cea multă, grozav de multă lume.

Cică e acolo în biserica aceea o icoană făcătoare de minuni, o Maică Precistă care lăcrămează și de a căreia vedere cei bolnavi se fac sănătoși, cei săraci se sânt bogați și cei nenorociți se socotesc fericiți.

Mara, deși creștină adevărată, se duce și ea câteodată la biserica aceasta, dar se închină creștinește, cu cruci și cu mătăni, cum se cuvine în fața lui Dumnezeu. Că

MARA

icoana face minuni, asta n-o crede; știe prea bine că o Maică Precistă nemțească nu e o adevărată Maică Precistă. E însă altceva la mijloc. Călugării, care umblă rași ca-n palmă și se strâmbă grozav de urât, au o știință tainică și știu să facă fel de fel de farmece pentru ca boala să-și vie la leac, săracul să-și găsească sprijoana și nenorocitul să se ferească. Bine face dar lumea care vine la Maria Radna să se închine, și Marei îi râde inima când pe la Sinte Mării timpul e frumos, ca lumea să poată veni cale de o săptămână de zile, cete-cete, cu praporele în vânt, cu crucile împodobite cu flori și cântând psalmi și litanii. Acum, când vin sutele și se adună miile pe locul cel larg din fața mănăstirii, acum e secerișul Marei, care dimineața iese cu coșurile pline și seara se întoarce cu ele goale. De aceea se închină Mara și în fața icoanei, apoi își ia copilașii, pe care totdeauna îi poartă cu dânsa, îi dă puțin înainte și le zice: „Închinați-vă și voi, sărăcuții mamei!“

Sunt săraci, sărăcuții, că n-au tată; e săracă și ea, c-a rămas văduvă cu doi copii; cui, Doamne, ar putea să-i lase când se duce la târg? Cum ar putea dânsa să stea de dimineață până seara fără ca să-i vadă? Cum, când e atât de bine să-i vezi?!

Umblă Mara prin lume, aleargă sprintenă, se târguiește și se ceartă cu oamenii, se mai ia și de cap câteodată, plânge și se plânge c-a rămas văduvă, și apoi se uită împregiur să-și vadă copiii și iar râde.

„Tot n-are nimeni copii ca mine!“ își zice ea și nimeni nu poate s-o știe aceasta mai bine decât dânsa,

XI

ALTĂ LUME

Luna, intrată în al doilea pătrar, se ridicase până în culmea acoperită cu pădure și se ivea pe ici, pe colo printre copacii deși; pe șesul de la dreapta însă ea era de mult răsărită, peste puțin începură și în satul de la poalele dealului să latre câinii stârniți de ea, și noaptea era din ce în ce mai luminată de zarea ei.

Abia acum începea frumusețea serii de toamnă.

Marta se uită de-a lungul drumului care apucase la deal. N-o mai văzuse pe Persida. Departe, înainte, se mișca, urcând la deal, o negreață, fără îndoială Brădeanu cu fetele.

- Știi că e frumos! grăi dânsa cam speriată. Persida a apucat cu neamțul ei alt drum.

Ea își iuți pasul, ca să ajungă pe Brădeanu, și peste puțin ieși apoi la iveală și făptura cea înaltă a Persidei.

- Știam eu! grăi scrietorul. S-a dus cu el până la fete și apoi i-a dat drumul.

Tot așa dăduse cu socoteală și Brădeanu când Națl sosise cu Persida la dânșii.

Mai la deal, spre stânga, se înălțară fâșfâind și pocniră în văzduh, una după alta, trei rachete.

-Ce-i acolo? strigă Marta.

Brădeanu se opri și se întoarse spre dânsa.

-E la vie la Corbu, răspunse el. Să trecem și noi pe acolo.

Marta și fetele îl știau pe d-l Andrei Corbu, nobil de Cârpeniș, care nu era, ce-i drept, nimic, dar umbla cu patru cai și fusese închis în timpul revoluțiunii; ele însă nu-l cunoșteau.

-N-are a face! întâmpină Brădeanu. Îl cunosc eu și vă încredințez c-o să-i pară foarte bine dacă ne oprim la dânșii.

Pe Marta o adimenea gândul că poate să facă cunoștință cu Corbuleștii.

Persida, care numai ca prin vis văzuse cele trei rachete, se uită mai cu dinadins în partea de unde ele se înălțaseră. Era multă lumină acolo sus în deal și trebuia, așa își închipuia dânsa, să fie și multă lume, mult zgomot, zburdalnică veselie.

-E cam târziu, grăi dânsa, stând la îndoială.

-Aș! De unde târziu!? zise scrietorul, scoțându-și ceasornicul. Nu sunt încă nici zece, și abia acum răsare luna. În timpul culesului nici pe la miezul nopții nu e târziu.

-Nu-mi pasă! răspunse Persida și se avântă oarecum cu ochii închiși la deal, ademenită de gândul c-o să stea până în zori de zi, petrecând ca alți oameni și gata de a se lăsa să facă cine ce vrea cu dânsa.

Ieșind deci la locul larg din fața cramei, ea se opri dezamăgită din drum.

Sub vie, zidită în mal, era colna, o zidire mare, cu două ridicături despre vale, cu un turnuleț, din care se deschidea vedere largă spre șes, și în față cu un cerdac întins, în care ardeau două lămpi, una atârnată, iar alta pe masă.

La dreapta colnei, depărtare de vreo douăzeci de pași, pâlپاia focul de viță uscată, împregiurul căruia erau adunați culegătorii: bărbați, femei, copiii, unii culcați, alții stând de vorbă.

La stânga sub un mare șopron deschis din toată părțile, se afla bădania cea mare și lângă ea cada, în care un voinic juca pe sacul cu struguri. Mai încolo, tot sub șopron, doi flăcăi învârteau teascul, în vreme ce alți doi cărau mustul scurs cu vadra la buțile înșirate în dosul șopronului.

La masa din cerdac, în sfârșit, stăteau de vorbă trei domni, unul mai în vârstă, Corbu el însuși, și doi oameni tineri, unul Aurel, băiatul lui Corbu, iar cellalt Simeon Burdea, un prieten de la Universitatea din Viena al lui Aurel.

Doamna Corbu era dusă la Arad, de unde avea să se întoarcă mâne cu oaspeți.

„Aici nu prea avem ce să facem“, voia să zică Persida, când Corbu, recunoscând glasul lui Brădeanu, se ridică de la masă și coborî scările cerdacului, ca să poftască sus pe cei sosiți, cărora nu le rămase decât să stea puțin.

XVI

GREUL VIETEI

Mara nu mai avea astâmpăr. În luna mai oamenii n-au de lucru nici în câmp, nici la vii, și ziua de lucru e mai ieftină decât alte dăți: acum era timpul să mai coboare din pădure o parte din stânjenii tăiați peste iarnă, să-i încarce pe plutele sosite după sărbătorile Paștilor și să-i ducă în magazia de la Arad. Ea alerga dar de la datornic la datornic, ca să-i scoată cu carele lor la pădurea înmugurită, și la Sărărie, ca să cumpere plute și să se învoiască cu plutașii, și din jos de pod, ca să încarce stânjenii și să-i pornească la vale. Alerga biata femeie greoaie de-ți părea uriașă, și unde n-o căutai, acolo o găseai, acum ici, apoi colo, și iar dincolo, și pretutindenea răsună glasul ei înăsprit de vremuri, căci fără de supărare, fără de vorbă, fără de ceartă cu oameni treabă nu se face.

„Procleră muiere!“ ziceau oamenii uitându-se după dânsa, dar intrau în voile ei, puneau mâna și lucrurile mergeau strună.

Cui i-ar fi trecut prin minte gândul că ea nici că-și mai dădea seamă despre ceea ce face?!

Aiurea era inima și mintea, aiurea tot sufletul ei cel vecinic treaz.

Nu știa Mara nimic, dar era mamă și sâmtăea că se petrece ceva grozav în casa ei, ba dedea cu socoteală ce anume se petrece, și pământul îi ardea sub picioare, inima îi era mereu strânsă și adeseori puterile o păără-seau, încât o cuprindeau amețelile.

Sfinte Doamne! Cât a alergat și a ostenit, cât s-a zbuțumiat, cât s-a pierdut ea însăși pe sine în gânduri despre viitor, și toate erau zadarnice: de ce atât de mult s-a temut nu putea să scape! Când gândul acesta o stăpânea, îi venea să se trântescă de pământ și să stea așa nepăsătoare, amorțită, fără de sâmtiri.

Dimpreună cu iubirea, însă, Dumnezeu i-a dat omului și credința, și nădejdea, și nimic nu putea să covârșească iubirea Marei către copiii ei, nimic dar nici credința ei în soarta lor cea bună, și atunci când temerea îi era mai mare, se ivea în inima ei și sâmtământul că Dumnezeu, care toate le vede, are să-i treacă prin toate încercările și să-i scape de toate ispitirile. Mai era încă multă viață în trupul ei cel greu trăit, și ea nu putea să trăiască fără de gândul că toate au să iasă bine în cele din urmă.

Bine, fără îndoială bine, dar inima îi sângera când vedea că copiii ei nu mai au inimă deschisă către dânsa și se-ntâlnesc în taină, vorbesc pe șoptite, se-nțeleg din ochi: ăsta era un greu păcat, pe care Dumnezeu nu

MARA

putea să-l treacă nepedepsit cu vederea, iar spășirea tot pe dânsa o durea mai tare decât pe dâșii.

Alergând dar în treburile ei, ea se ruga în gândul ei mereu lui Dumnezeu, ca omul ce trece prin mii de primejdii. Persidei însă nu-i zicea nimic: ce ar fi putut să-i zică ea, femeie neștiutoare?!

A treia zi după ce Trică umblase pe la Sân-Miclăuș, întorcându-se pe nserate acasă, Mara și-a găsit fata cu totul schimbată: era liniștită, aproape voioasă, ca omul care, după multe frământări sufletești, a ajuns, în sfârșit, să se hotărască într-un fel și să pornească cu gândul în o singură direcțiune.

Mara se liniști și ea: orișicum ar fi fost să fie, tot era mai bună hotărârea decât neîncetata zbućiumare. Ea însă nu ținea să știe ce s-a petrecut și ce se petrece în sufletul fiicei sale. Se temea să afle adevărul.

Ținea însă Persida să mai facă o încercare și era voioasă, fiindcă firea ei o împingea să creadă că nu va fi zadarnică încercarea.

- Mamă - zise ea - eu nu mai pot s-o duc așa.

Mara se uită lung și cu drag la ea. O înțelegea deplin și parcă se despărțea pe toată viața de dânsa.

- Ai mai zis tu că nu mai poți, și tot ai putut, răspunse ea. Să nu-i deie Dumnezeu omului cât poate suferi, când vrea. Trebuie să poți!

- Era cu totul altfel atunci, grăi Persida. Am obosit, mi s-au istovit puterile, nu mai am voință în mine.

- Tu fă ce știi, mergi cum te mână inima și cum te povățuiește mintea ta, întâmpină Mara. Eu nu te pot